

تحلیل مضمون اندیشه‌های بنیان‌گذار انقلاب اسلامی ایران در زمینه توسعه آموزش عالی با استفاده از رویکرد نظریه‌پردازی داده بنیاد

حسین شریفی: عضو هیأت علمی، گروه علوم سیاسی، دانشگاه آزاد اسلامی، رشت، ایران.
بدری عباسی*: عضو هیأت علمی، گروه مدیریت، دانشگاه آزاد اسلامی، بندر انزلی، ایران.

چکیده: اندیشه‌های بنیادین بنیان‌گذار جمهوری اسلامی ایران حضرت امام خمینی (ره) در خصوص دانشگاه، چارچوب مرجع ارزشمندی برای توسعه آموزش عالی و دانشگاه در سطح ملی و منطقه‌ای محسوب می‌گردد. در همین راستا تحقیق حاضر با هدف تدقیق و مذاقه در بیانات گهربار امام راحل در خصوص عوامل مرتبط با توسعه دانشگاه و ترسیم مدل پارادایمی آن صورت پذیرفته است. روش پژوهش کیفی و به‌طور مشخص مبتنی بر رویکرد نظریه داده بنیاد است. نمونه‌های تحقیق را محتوای متنی کتب، مقالات و مستندات نمایه شده در پرتال امام خمینی و سایت‌های مربوط به مقالات تشکیل می‌دهند. روش نمونه‌گیری نظریه‌ای یا هدفمند به‌منظور جمع‌آوری داده‌های سرشار از دیدگاه‌های ارزشمند امام خمینی در خصوص دانشگاه و توسعه مبنای انتخاب نمونه‌ها بوده است. تحلیل محتوایی متون جمع‌آوری شده در نهایت منجر به شکل‌گیری ۴۶ کد باز و ۱۴ مقوله فرعی شده است. نتایج به دست آمده نشان داد که در دیدگاه‌های بنیانگذار انقلاب اسلامی ایران، راهبردهای توسعه دانشگاه و شرایط علی توسعه دانشگاه از کمیت بیشتری نسبت به سایر مؤلفه‌ها (بستر یا زمینه توسعه دانشگاه، پیامدهای توسعه دانشگاه و شرایط مداخله‌گر یا میانجی توسعه دانشگاه) برخوردار می‌باشند.

واژگان کلیدی: دانشگاه، توسعه آموزش عالی، نظریه‌پردازی داده بنیاد.

***نویسنده‌ی مسؤول:** عضو هیأت علمی، گروه مدیریت، دانشگاه آزاد اسلامی، بندر انزلی، ایران.

Email: bdrabbasi@yahoo.com

مقدمه

پیروزی انقلاب اسلامی ایران به رهبری امام خمینی(ره) در اواخر قرن بیستم یکی از مهم‌ترین تحولات معاصر جهان بود که تغییرات وسیعی را در ابعاد متنوع کنش جامعه ایران در پی داشت. در راستای اندیشه‌های بنیادین و آرمانی بنیان‌گذار جمهوری اسلامی ایران، انقلاب اسلامی تصویر تازه‌ای از نظام آموزش عالی را پیش رو نهاد که در آن علاوه بر نتیجه مادی فرایند تولید علم، مخلوق علم و خود پژوهشگر نیز مطرح نظر قرار گرفت. بر همین اساس، در راستای گفتمان‌های انقلابی بنیان‌گذار جمهوری اسلامی ایران، دانشگاه به یکی از کانون‌های اصلی قدرت در ایجاد توسعه ملی و منطقه‌ای تبدیل گردید. پایبندی به اندیشه‌های ارزشمند امام خمینی (ره) جز با تحلیل مستمر بیانات ارزشمند ایشان و جستار گشایی از مقوله‌های پنهان و ضمنی موجود در اندیشه‌های ایشان میسر نخواهد شد (محب زادگان و همکاران، ۱۳۹۲).

این رویکرد، به انطباق آرمان‌های توسعه‌ای دانشگاه در زمینه تدوین و اجرای برنامه‌های علمی و فناورانه و اختصاص منابع لازم با اندیشه‌های امام خمینی می‌انجامد که خود، از لوازم ضروری احراز جایگاهی در شأن ایران اسلامی خواهد بود. چنین تدقیق مفهومی در تمام ابعاد فرهنگی، علمی، اجتماعی و اقتصادی اندیشه‌های امام (ره) ضرورت دارد. هدف این جستارگشایی، ترسیم نقشه راهی است که بر اساس آن ماهیت دانشگاه اسلامی، طی مسیر برای نیل به آن، منابع و امکانات لازم، نحوه کنش در سطح ملی و فراملی و الزامات طی این مسیر به‌طور شفاف و دقیق مشخص شده باشد. این نقشه راه به‌منزله چارچوبی مرجع، تحلیل چشم اندازه‌ها و راهبردهای توسعه دانشگاه و علم و فناوری در خصوص توسعه آموزش عالی، با الهام‌گیری از گفتمان‌های بنیادین انقلاب و ارزش‌های بنیادین مستخرج از فرامین و فرمایشات بنیان‌گذار جمهوری اسلامی ایران را فراهم می‌سازد. بدیهی است حرکت در مسیر توسعه علوم و فناوری منطبق با آرمان‌های انقلاب اسلامی، که در این نقشه‌ی راه به تصویر کشیده شده، راهکار تحقق اهداف والای نظام

جمهوری اسلامی، تحقق بصیرت جمعی در قاطبه‌ی نظام آموزش عالی و شکل‌گیری شاکله علمی - اسلامی در عملکرد مؤسسات آموزش عالی و دانشگاه‌ها خواهد بود. در این میان دانشگاه آزاد اسلامی که خود نظامی برخاسته از آرمان‌های انقلاب و دیدگاه‌های علمی - اسلامی امام خمینی (ره) به شمار می‌رود، مسئولیتی بس خطیر و مورد انتظار را در این جستار گشایی بر دوش می‌کشد. با وجود آنکه در میان دست آوردهای بعد از انقلاب اسلامی گفتمان میزان انطباق فعالیت‌های توسعه‌ای دانشگاه با فرمایشات امام خمینی (ره) کشور ظهور و با اندکی تسامح قدرت یافته است، لیکن هنوز نظام آموزش عالی نیازمند شکل‌گیری گرایش‌های تحقیقاتی متنوع به‌منظور شکل‌دهی به تحلیل‌های عمیق‌تر و واگرایانه‌تر در این گفتمان است. این چالش به‌ویژه در سطح دانشگاه آزاد اسلامی که در گفتمان‌های متأخر خود داعیه توسعه کیفی واحدهای دانشگاهی را مد نظر سیاست‌های کلان خویش قرار داده است، قابل تأمل است. بر این اساس تحلیل کیفی فرمایشات امام خمینی در خصوص توسعه نهاد آموزش عالی نه تنها می‌تواند گامی مثبت در ایضاح، جستارگشایی و تدقیق مفهومی توسعه دانشگاه و شفاف‌سازی فعالیت‌های دانشگاهی باشد بلکه گامی مؤثر در کاربرد و تسهیل جریان‌های علمی نضج یافته در بطن انقلاب اسلامی را به دنبال خواهد داشت. در پایان این پژوهش به دنبال بررسی اهداف ذیل می‌باشد:

- ۱) شناسایی شرایط علی توسعه دانشگاه، مستخرج از فرمایشات بنیان‌گذار جمهوری اسلامی ایران حضرت امام خمینی(ره) (۲) شناسایی پدیده محوری توسعه دانشگاه، مستخرج از فرمایشات بنیان‌گذار جمهوری اسلامی ایران حضرت امام خمینی(ره) (۳) شناسایی بسترها و زمینه‌های توسعه دانشگاه، مستخرج از فرمایشات بنیان‌گذار جمهوری اسلامی ایران حضرت امام خمینی (ره) (۴) شناسایی شرایط مداخله‌گر و میانجی توسعه دانشگاه، مستخرج از فرمایشات بنیان‌گذار جمهوری اسلامی ایران حضرت امام خمینی (ره) (۵) شناسایی راهبردهای توسعه دانشگاه، مستخرج از فرمایشات بنیان‌گذار جمهوری

آن حل شده به پیشرفت هم‌زمان آموزش عالی و دیگر بخش‌های کشور سرعتی دو چندان خواهد داد».

تسلیمی (۱۳۸۳)، در تحقیقی با عنوان «توصیف و تحلیل روند بخش آموزش عالی طی برنامه‌های اول، دوم و سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران» به مطالعه روند آموزش عالی در برنامه‌های اول، دوم و سوم توسعه پرداخته‌اند. بر اساس یافته‌های این پژوهش، بخش آموزش عالی برنامه‌های توسعه به‌تبع کل ساختار برنامه‌ریزی در کشور از رهیافت‌ها و رویکردهای علمی و تحولات مفهومی و پارادایمی در دانش و اندیشه جهانی برنامه‌ریزی همچنان فاصله دارد و به همین دلیل، کاستی‌های روش‌شناختی در آن دیده می‌شود که برای نمونه می‌توان به پیش‌بینی‌های غیرعلمی بر اساس روند گذشته، نهادینه نشدن نظام ارزشیابی مداوم، نبود ارزشیابی محیط‌های بیرونی و درونی، مشارکت نداشتن کلیه ذی‌نفعان در فرایند برنامه‌ریزی و تقلیل مجموعه تصمیم‌گیران به جمع کوچکی از اعضای کمیته برنامه‌ریزی و تدوین نشدن شاخص‌های کلیدی عملکرد اشاره کرد.

بزرگ‌نژاد و شریف‌زاده (۱۳۹۵)، در تحقیقی با عنوان مطالعه و بررسی تأثیر اجرایی خط‌مشی‌های آموزش عالی کشور با توجه به ارزیابی برنامه‌های سوم و چهارم و پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران بر عملکرد وزارت علوم و تحقیقات و فناوری بر این باورند که کیفیت مداری در آموزش عالی به‌عنوان مقوله‌ی محوری اجرای خط‌مشی برنامه‌های توسعه علم و فناوری بر مبنای شرایط علمی مدیریت راهبردی آموزش عالی در جامعه محقق می‌شوند. توسعه متوازن دروندادها و برون‌دادهای نظام علم و فناوری شامل پیامدهای تلاش برای اجرای خط‌مشی برنامه‌های توسعه علم و فناوری با در نظر گرفتن زیرساخت‌های مالی و انسانی، طراحی تبیین شده و منجر به تحقق پیامدها یا تحقق خط‌مشی‌های علم و فناوری می‌شوند.

درخشه و همکاران (۱۳۹۴)، با بررسی تحلیل مضمونی اعتماد در اندیشه‌های آیت‌الله خامنه‌ای به این نتیجه

اسلامی ایران حضرت امام خمینی (ره) (۶) شناسایی پیامدهای توسعه دانشگاه، مستخرج از فرمایشات بنیان‌گذار جمهوری اسلامی ایران حضرت امام خمینی (ره) (۷) طراحی پارادایم ترسیمی توسعه آموزش عالی بر اساس شرایط علمی، بستر و زمینه، متغیرهای مداخله‌گر یا میانجی راهبردها و پیامدهای توسعه آموزش عالی.

در همین راستا مرور بر ادبیات نظری نزدیکترین جهت‌گیری‌های تحقیقاتی در این راستا را مشخص می‌نماید: نوروزی‌زاده و همکاران (۱۳۹۲)، در پژوهشی با عنوان «ارزیابی و تحلیل بخش علم و فناوری قانون برنامه پنجم توسعه از منظر اسناد فرادستی» می‌نویسند: قانون برنامه پنجم توسعه در تحقق اهداف سند چشم‌انداز بیست ساله کشور در افق ۱۴۰۰ ش. نقش کلیدی دارد، زیرا این برنامه سندی است که به‌عنوان رهنمودی برای ویژگی‌های کلی، رشد و توسعه بخش‌ها از جمله بخش علم و فناوری نقش دارد. هدف این پژوهش پاسخگویی به این سؤال اساسی است که آیا در قانون برنامه پنجم توسعه بخش علم و فناوری به سیاست‌های مورد تأکید در اسناد فرادستی توجه شده است؟

گودرزی و همکاران (۱۳۸۴)، تحقیقی با عنوان «مروری بر کارکردها و چالش‌های آموزش عالی» می‌نویسند: «آموزش عالی به‌عنوان رکن اصلی پیشرفت و توسعه جوامع در کشور ما درگیر معضلات و چالش‌های متعددی می‌باشد. گسترش روزافزون این مشکلات باعث رکود اقتصادی و کاهش سهم ایران در پیشرفته‌ای جهانی شده است. لیکن حل این مشکلات نه از راه پاسخ‌های مقطعی و مجزا بلکه از یک ایده جامع و فراگیر حاصل می‌شود. بنا به اعتقادی که مطرح می‌شود راه‌حل اصلی این چالش‌ها در بازنگری به ماهیت و فلسفه وجودی آموزش عالی است به نحوی که اگر کارکردهای جامع مورد انتظار از آن بازشناسی شود، مشکلاتی از قبیل نقصان در پژوهش، ناتوانی‌های مالی دانشگاه‌ها و عدم تولید نیروی انسانی و دانش‌های کاربردی صنعت در سایه

نام‌گذاری مفاهیم، طبقه‌بندی و کشف ویژگی‌ها و ابعاد آن‌ها در داده‌ها با استفاده از مقایسه‌ای مداوم (الاکلنگی) است که در آن محقق مفاهیم را از زوایای مختلفی بررسی می‌کند تا دیدگاهی در خصوص اهمیت و جایگاه مفاهیم پیدا کند (محب زادگان و همکاران، ۱۳۹۲).

کدگذاری محوری، فرایندی ذهنی و موشکافانه است که در آن بین مقوله یا پدیده محوری، مقوله‌های اصلی و فرعی ارتباط برقرار شده و سبب تجزیه این مقوله‌ها به شرایط علی، مداخله‌گر، زمینه‌ای، راهبردها، پیامدها می‌گردد. کدگذاری گزینشی فرایندی تفسیری است که ارتباط علی بین محورهای ۵ گانه علی، مداخله‌گر، زمینه‌ای، راهبردها و پیامدها را در یک مدل نظری یا پارادایم ترسیمی که اساس آن را تئوری زمینه‌ای تشکیل می‌دهد، نشان می‌دهد (اشتراوس و کوربین، ۲۰۰۸). حاصل این فرایند در تحقیق حاضر مضامین و مفاهیمی مستخرج از بیانات ارزشمند بنیان‌گذار جمهوری اسلامی است که به‌گونه‌ای آشکار یا ضمنی با پدیده توسعه آموزش عالی ارتباط داشته و اصطلاحاً مقوله‌های اصلی این بیانات نامیده می‌شوند. این مقوله‌های اصلی در نهایت منجر به تدوین ساختار ترکیبی داده بنیاد به‌گونه‌ای منطقی مدل توسعه آموزش عالی از دیدگاه امام راحل گردیدند.

یافته‌ها

استخراج مضامین توسعه آموزش عالی با تدقیق کیفی در اندیشه‌های امام راحل، منجر به شکل‌گیری ۴۶ کد باز گردید که در فرایند کدگذاری محوری و گزینشی، مبنایی برای پاسخ به سؤالات ۳ گانه تحقیق قرار گرفتند. به‌منظور بررسی عوامل علی توسعه دانشگاه، مستخرج از فرمایشات بنیان‌گذار جمهوری اسلامی ایران حضرت امام خمینی (ره) از کدگذاری محوری به شرح جدول شماره ۱ استفاده شد. در همین راستا شرایط علی که عامل اصلی به وجود آمدن پدیده مورد نظر (توسعه آموزش عالی) مستخرج از بیانات گهربار امام خمینی هستند، در ۱۰ کد

دست یافتند که سه مضمون اصلی و فراگیری که از تحلیل مضمونی اعتماد در اندیشه‌ی رهبری انقلاب اسلامی به دست آمده است عبارت‌اند از: اعتماد مقابل اثربخش است، اعتماد عمومی ضروری است و کاهش اعتماد موجب زوال نظام سیاسی می‌گردد. در تحقیقی دیگر، فتح الهی و همکاران (۱۳۹۴)، با بررسی تحلیل محتوایی برنامه‌های پنج‌گانه توسعه ایران با توجه به مقوله‌های الگوهای حکمرانی آموزش عالی به این نتایج رسیدند که در برنامه اول الگوی دولت‌گرا، در برنامه دوم الگوی دولت‌گرا و بازار محور، در برنامه سوم و چهارم الگوی هومبولتی و در برنامه پنجم مقوله‌ها و زیر مقوله‌های الگوی بازار گرا از کمیت بیشتری برخوردار است.

روش کار

تحقیق حاضر مطالعه‌ای کیفی است که در آن با استفاده از رویکرد نظریه زمینه‌ای یا داده بنیاد به ارائه مدل پارادایمی توسعه آموزش عالی مبتنی بر اندیشه‌های بنیان‌گذار جمهوری اسلامی ایران امام خمینی (ره) پرداخته شده است. رویکرد نظریه داده بنیاد، نوعی پژوهش کیفی است که در آن محقق گام‌هایی روشمند و سیستماتیک برای پدیده مورد نظر طی می‌کند تا نظریه‌ای در خصوص پدیده مورد نظر ایجاد نماید (کرسول، ۲۰۰۷). در همین راستا جامعه و نمونه تحقیق مجموعه‌ای مدون مستخرج از پورتال امام خمینی (ره)، گزیده‌های صحیفه نور، مقالات منتشره در مجلات معتبر داخلی است که به‌طور ویژه در خصوص آموزش عالی، دانشگاه، ماهیت دانشگاه و عوامل اثرگذار بر شکل‌گیری دانشگاه اسلامی بیان شده و به رشته تحریر درآمده‌اند. روش نمونه‌گیری در این تحقیق، هدفمند یا تئوریک است که در آن محقق در متن به دنبال بخش‌هایی سرشار از اطلاعات در خصوص پدیده مورد نظر است. تحلیل داده‌ها در تحقیق حاضر با استفاده از روش تحلیل محتوای کیفی با استفاده از سه شکل کدگذاری نظری انجام پذیرفت. کدگذاری باز در معنای عام خود فرایند تحلیلی

باز و ۳ مقوله اصلی استقلال دانشگاه، نحوه مدیریت دانشگاه، و تلقی از علم و فناوری طبقه‌بندی گردیدند.

جدول شماره ۱. کدهای باز و مقوله‌های مربوط به عوامل علی

مقوله‌ها	کدهای باز
استقلال دانشگاه	نداشتن وابستگی به شرق و غرب
	داشتن فرهنگ مستقل علمی و فناوری
	عدم وابستگی فکری به قدرت‌های استعمارگر، خودسازی معنوی، علم و دانش و آگاهی و تخصص
نحوه مدیریت دانشگاه	پیامدهای سست گرفتن دانشگاه: نابودی جامعه است
	تغییر ساختار دانشگاه و آموزش عالی بر مبنای حاکمیت و بینش و منش اسلامی: دانشگاه یک کشور را اصلاح یا تباه می‌کند
	دانشگاه مکان تصمیم‌سازی و تحول در جامعه دانشگاه مسئول اصلاحات اجتماعی است.
تلقی از علم و فناوری	کسب فناوری نباید سبب تضعیف دین گردد.
	علم‌آموزی، تهذیب نفس و بکارگیری علم و دانش برای هدایت فکری و اجتماعی مردم جامعه

رابطه دیدگاه‌های امام (ره) در خصوص آن مورد تحلیل و بررسی عمیق قرار گرفته است. نتایج مربوط به استخراج کدهای باز به نام‌گذاری و طبقه‌بندی ۶ کد باز و ۳ مقوله ابعاد هستی‌شناسانه، شناخت‌شناسانه و ارزش‌شناسانه پدیده محوری توسعه آموزش عالی مبتنی بر بیانات بنیان‌گذار جمهوری اسلامی ایران گردید.

به‌منظور پاسخ به پدیده محوری توسعه دانشگاه، مستخرج از فرمایشات بنیان‌گذار جمهوری اسلامی ایران حضرت امام خمینی (ره) از کدگذاری محوری به شرح جدول شماره ۲ استفاده گردید. پدیده محوری که حادثه یا پدیده اصلی است که یک سری کنش‌ها یا کنش‌های متقابل برای کنترل یا اداره آن وجود دارد، در مطالعه حاضر توسعه آموزش عالی/آموزش عالی است. در همین

جدول شماره ۲. کدهای باز و مقولات مربوط به پدیده محوری

پدیده محوری	مقوله‌ها	کدهای باز
توسعه دانشگاه	فلسفه ارزش‌شناسانه	دانشگاه کارخانه آدم‌سازی
	فلسفه هستی‌شناسانه	ماهیت معرفتی دانشگاه مبتنی بر جهان‌شناسی عرفانی
	فلسفه هستی‌شناسانه	ماهیت سیاسی - اجتماعی دانشگاه مبتنی بر استقلال و عزت جامعه
	فلسفه شناخت‌شناسانه	شان توحیدی و شان خلقی دانشگاه: (شان خلقی دنباله‌روشان توحیدی است)
	فلسفه شناخت‌شناسانه	از دانشگاه است که باید مقدرات یک ملت تعیین گردد
	فلسفه ارزش‌شناسانه	دانشگاه کلید روشنگری جامعه

آن کنش متقابل برای کنترل، نظارت یا مدیریت پدیده صورت می‌پذیرد. شرایط زمینه‌ای در این مطالعه دیدگاه‌های امام راحل در خصوص بستر رشد آموزش عالی است که در ۵ کد باز و ۲ مقوله بستر فرهنگی - اجتماعی و سیاسی - بین‌المللی طبقه‌بندی شده است.

به‌منظور بررسی بسترها و زمینه‌های توسعه دانشگاه، مستخرج از فرمایشات بنیان‌گذار جمهوری اسلامی ایران حضرت امام خمینی (ره) از کدگذاری محوری به شرح جدول شماره ۳ استفاده شد. بستر یا زمینه: یک سری شرایط و ویژگی‌هایی است که به پدیده‌ای دلالت می‌کند و محل حوادث و وقایع مرتبط با پدیده محوری است که در

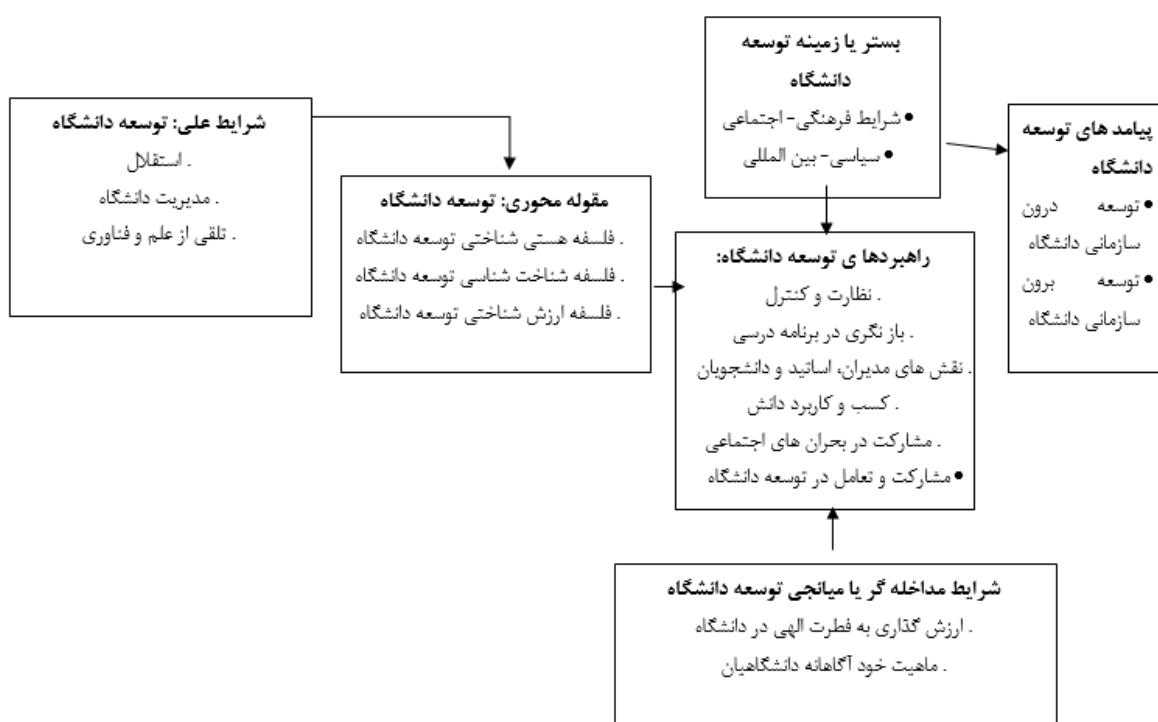
جدول شماره ۳. کدهای باز و مقولات مربوط به بستر یا زمینه

مقوله‌ها	کدهای باز

ابعاد متعامل فرهنگی - اجتماعی - سیاسی دانشگاه	شرایط فرهنگی اجتماعی توسعه دانشگاه
دیدگاه فرهنگی دانشگاه: فرهنگی تجربی و عینی است تا محض و نظری	
«طلاب علوم دینی و دانشجویان با هم روابط دوستانه و فعالانه داشته باشند و بر اساس به دست آمدن استقلال و آزادی و خلج بد غاصبان از حقوق ملت در تمام ابعادش، به سایر طبقات ملت پیوندند...»	شرایط سیاسی بین‌المللی توسعه دانشگاه
«بر شما جوانان روشنفکر است که از یا نشینید تا خواب رفته‌ها را از این خواب مرگبار برانگیزانید و با فاش کردن خیانت‌ها و جنایت‌های استعمارگران و بیرون و بی‌فرهنگ آن‌ها، غفلت زده‌ها را آگاه نمایید...»	
پیوند سرنوشت انقلاب، اسلام با سرنوشت دانشگاه	

روشمند انتخاب و الگویی پارادایمی بر مبنای ارتباطات علی بین عوامل علی، بستر و زمینه، راهبردها و پیامدها برقرار می‌سازد. نتیجه این بخش ارائه یک نظریه مبنایی به شکل ترسیمی است که خود شرحی انتزاعی از پدیده مورد نظر بر اساس تجزیه تحلیل مذاقه‌ای (استراوس و کوربین، ۲۰۰۸). مدل ترسیمی ارائه شده بر اساس مضامین موجود در بیانات بنیان‌گذار جمهوری اسلامی به شرح شکل شماره ۱ است.

برای بررسی پارادایم ترسیمی توسعه آموزش عالی بر اساس شرایط علی، بستر و زمینه، متغیرهای مداخله‌گر یا میانجی راهبردها و پیامدهای توسعه آموزش از کدگذاری انتخابی/گزینشی به شرح شکل شماره ۱ استفاده شد. این مرحله، مرحله نظریه‌پردازی الگوی داده بنیاد است که در آن نظریه‌پرداز، مقوله محوری را که سایر مقولات بر محور آن قرار گرفته و کلیتی را تشکیل می‌دهند، به‌طور

شکل ۱. مدل توسعه آموزش عالی بر اساس الگوی پارادایمی اندیشه‌های امام خمینی

دانشگاه و استخراج مضامین نهفته در بیانات امام راحل در خصوص علل، زمینه‌ها، متغیرهای مداخله‌گر، راهبردها و پیامدهای توسعه دانشگاه است تا به این وسیله زمینه‌های

بحث و نتیجه‌گیری

هدف از مطالعه حاضر تحلیل کیفی بیانات گهربار بنیان‌گذار جمهوری اسلامی ایران در خصوص توسعه

ضرورت مسئولیت‌پذیری در مدیریت آن تأکید می‌فرمایند. به طوری که سوء مدیریت در این نهاد صدمات جبران‌ناپذیری به شاکله اجتماع درون‌سازمانی و برون‌سازمانی و فساد و تباهی دانشگاه وارد می‌آورد.

همسو با یافته‌های تسلیمی (۱۳۸۳) می‌توان تبیین کرد که بخش آموزش عالی برنامه‌های توسعه به تبع کل ساختار برنامه‌ریزی در کشور از رهیافت‌ها و رویکردهای علمی و تحولات مفهومی و پارادایمی در دانش و اندیشه جهانی برنامه‌ریزی همچنان فاصله دارد و به همین دلیل، کاستی‌های روش‌شناختی در آن دیده می‌شود که برای نمونه می‌توان به پیش‌بینی‌های غیرعلمی بر اساس روند گذشته، نهادینه نشدن نظام ارزشیابی مداوم، نبود ارزشیابی محیط‌های بیرونی و درونی، مشارکت نداشتن کلیه ذینفعان در فرایند برنامه‌ریزی و تقلیل مجموعه تصمیم‌گیران به جمع کوچکی از اعضای کمیته برنامه‌ریزی و تدوین نشدن شاخص‌های کلیدی عملکرد اشاره کرد. همچنین در تحقیقی دیگر، فتح‌الهی و همکاران (۱۳۹۴)، با بررسی تحلیل محتوایی برنامه‌های پنج‌گانه توسعه ایران با توجه به مقوله‌های الگوهای حکمرانی آموزش عالی به این نتایج رسیدند که در برنامه اول الگوی دولت‌گرا، در برنامه دوم الگوی دولت‌گرا و بازار محور، در برنامه سوم و چهارم الگوی هومبولتی و در برنامه پنجم مقوله‌ها و زیر مقوله‌های الگوی بازار گرا از کمیت بیشتری برخوردار است.

امام خمینی در راستای تبیین عوامل ارتقا توسعه این نهاد بیش از هر عاملی بر استقلال و اتکا بر علم اسلامی و بومی‌شده تأکید می‌ورزند. در فرمایشات ایشان علم جویی حتی در کشورهای بیگانه ضرورت دارد. لیکن ماهیت انتقال علم و فناوری نباید در نهایت به انزوای فکری و سرمایه‌های انسانی در تولیدات علمی منجر گردد. در تحلیل مضامین اندیشه‌های بنیادین امام راحل استخراج مفاهیم دین‌ورزی در دانشگاه، تولیدات دانشگاه و کنش‌های اسلامی نشان از ضرورت کاربرد آموزه‌های

شکل‌گیری نظریه‌مبنایی (زمینه‌ای) و ترسیم مدل پارادایمی حاصل از آن امکان‌پذیر گردد.

در تبیین یافته‌های حاصل از پژوهش می‌توان اذعان داشت که در سراسر جهان آموزش عالی موضوعی است که در معرض تغییرات روزافزون است. ظهور جامعه دانش‌محور، تحولات جهانی‌شدن، توسعه روزافزون اقتصادی و فشارهای رقابتی فزاینده ناشی از جهانی‌شدن، محرک تلاش‌های گوناگون در راستای اصلاحات در زمینه نظام‌های معاصر آموزش عالی شده است. همسو با یافته‌های محب‌زادگان و همکاران (۱۳۹۴) نیز می‌توان اذعان داشت که دانشگاه به یکی از کانون‌های اصلی قدرت در ایجاد توسعه ملی و منطقه‌ای تبدیل شده است. پایبندی به اندیشه‌های ارزشمند امام خمینی (ره) جز با تحلیل مستمر بیانات ارزشمند ایشان و جستار گشایی از مقوله‌های پنهان و ضمنی موجود در اندیشه‌های ایشان میسر نخواهد شد.

استخراج مضامین نهفته در بیانات امام خمینی و نظریه‌پردازی در خصوص آن، به‌منزله چارچوب مرجعی برای مقایسه عملکرد دانشگاه، نقشه راه توسعه دانشگاه و تدوین شاخص‌های توسعه بر مبنای آن را فراهم می‌آورد. مطالعه و تحلیل کیفی فرمایشات منجر به شکل‌گیری ۴۶ کد باز (آزاد) و ۱۴ مقوله محوری گردید. در همین راستا، هسته شکل‌گیری نظریه داده بنیاد ایجاد شبکه علی از عوامل تأثیرگذار بر پدیده محوری و حیاتی به نام توسعه دانشگاه است که امام راحل در بنیاد فلسفی هستی‌شناسانه از آن به‌عنوان کارخانه انسان‌سازی یاد می‌کند. اندیشه محوری ایشان در باب انسان‌سازی، توسعه همه‌جانبه و تعاملی، کارکنان، اساتید، دانشجویان، مدیران و نیز آحاد جامعه است. در تأکیدات گهربار امام خمینی، مشارکت دانشگاه و جامعه و به‌ویژه نهادهای دینی چون حوزه، عاملی برای بیداری فطرت الهی و شکوفایی ذات اسلامی تعلیم و تربیت دانشگاهی محسوب می‌گردد. ایشان همچنین با طرح دانشگاه به‌مثابه عاملی برای ارتقا و حتی تباهی کل جامعه به اهمیت حیاتی این نهاد و

Goodarzi A, Al-Rasool SI, Alaipour, A 2005, An overview of the functions and challenges of higher education, *Journal of Infrastructure Strategies*, no.1.[in Persian].
 Mohebzadegan Y, Pardakhtchi M, Ghahremani M, et al 2013, Developing a Model for Faculty Members' Growth with a Data-Based Theory Approach, *Quarterly Journal of Research and Planning in Higher Education*, No. 70, pp. 25-25. [in Persian].

Norouzizadeh R, Shafi Zadeh H, Rohani S 2013, Evaluating and Analyzing the Science and Technology Section of the Fifth Development Plan Law from the Perspective on Extradition Documents, *Radford Quarterly, Twenty-Second Year*, No. 66, pp. 285-314. [in Persian].

Strauss A, Corbin, J 2008.

Translated by Mohammadi, Biok, Tehran: Human Science & Cultural Studies Center Publication [in Persian].

Taslimi, M 2004, Description and Analysis of Higher Education Sector Trend during the First, Second and Third Development Plans of the Islamic Republic of Iran, Cultural and Scientific Supervision and Evaluation Board of Higher Cultural Revolution Council, *Research in Educational Systems, Research in Educational Systems*, Vol.10, No.33. [in Persian].

اسلامی به عنوان کلید تأثیرگذار بر تربیت منابع انسانی و ارتقا شأن دانشگاه در مجامع بین‌المللی دارد.

در پایان پیشنهادهایی در راستای انجام تحقیقات بعدی پیشنهاد می‌شود تا با توجه به مقوله‌ها و زیر مقوله‌های تحقیق حاضر، تحقیقی در رابطه با وضعیت موجود استقلال دانشگاهی در نظام آموزش عالی کشور ایران انجام داد و آن را با وضعیت سایر کشورها در بعد منطقه‌ای و قاره‌ای مقایسه نمود.

References

Bozorg Nedzad A, Sharifzadeh, F 2016, The Study of the Impact of Implementation of Higher Education Policies in Iran Based on the Evaluation of Third, Fourth and Fifth Development Plans of the Islamic Republic of Iran on the Performance of the Ministry of Science and Research and Technology, *Research in Educational Systems*, Vol.10, No. 33.[in Persian].

Derakhshe G, Eftekhari A, Radadi M 2015, Thematic Analysis of Trust in Ayatollah Khamenei's Thought, Contemporary Political Queries, Institute for Humanities and Cultural Studies, Vol.6, no.3, pp. 53-72. [in Persian].

Fataolahi A, Yemani M, Sabaghian Z, et all 2015, Content Analysis of Iran's Five Development Plans According to Higher Education Governance Patterns, *Journal of the Iranian Higher Education Association*, Vol. 6, No. 4. [in Persian].

Theme Analysis of the Ideas of the Founder of Iran Islamic Revolution in the Field of Higher Education Development Using Grounded theory Approach

Hosein Sharifi: Faculty Member, Department of Political Science, Islamic Azad University, Rasht, Iran.

Badri Abasi*: Faculty Member, Department of Management, Islamic Azad University, Bandar Anzali, Iran.

Abstract: Imam Khomeini's fundamental ideas about university have been valuable reference framework for the development of higher education and university at the national and regional level. In this regard, the present study aimed at examining Imam Rachel's statements about factors related to university development and drawing a paradigmatic model. The research method was qualitative and specifically based on the data theory approach. The research samples were the textual content of the books, articles and documentation indexed in Imam Khomeini's portal and the sites of the articles. Theoretical or purposive sampling method was used to collect data from Imam Khomeini's valuable views on university and development. Content analysis of the collected texts eventually led to the formation of 46 open source and 14 subcategories. The results showed that in the Higher Education Development Program, university development strategies, the central focus of university development and the conditions of causal development of the university were more quantitative than other components including university development context, university development consequences and intervening or mediating conditions.

Key words: University, Higher Education Development, Foundation Data Theory.

*Corresponding author: Faculty Member, Department of Management, Islamic Azad University, Bandar Anzali, Iran.

Email: bdrabbasi@yahoo.com